

«РОЗМОВА» ПРО ВИСТАВУ І НЕ ТІЛЬКИ...

(рецензія на виставу «Розмова» за однойменним оповіданням
Лесі Українки, режисер – Ірина Волицька)

Галина Канарська,

*театральний критик, театрознавиця,
перекладачка, драматургиня (роки життя 1956-2021)*

«У нас – знову великий сум – несподівано покинула нас людина, яка так любила всіх! Галочка Канарська, театральний критик, драматург і просто – прекрасна ЛЮДИНА... Щойно вона надала нам в «Курбасівські читання» свої гіркі роздуми про долю сучасного театру і слова турботи про рідний «Театр у кошику» – рідний нам, київським курбасівцям, і львівським. Щойно ми говорили з нею по телефону – більше цього голосу я не почую... Вона говорила «люблю, люблю»... Так і зависло це «люблю» в безодні нездійсненого...

Спочивай з миром, Галино! Царство небесне...»

Неллі Корнієнко.

150 років тому Бог творить Україні унікальний дар: в маленькому містечку Зв'ягель народжується дівчинка, якій судилось стати «чи не одиноким мужчиною на новочасну соборну Україну» – саме так назвав Лесю Українку Іван Франко. Вона залишається настільки одинокою й досі, що ми в незалежній Україні навіть не маємо сміливості достойно відсвяткувати її ювілей. Вважаємо себе нацією гордою і пафосною, протестною. В цих означеннях «вмирає» пошана до наших геніїв.

Ми протестуємо проти пафосного святкування ювілейних дат настільки активно, що просто їх не зауважуємо. Лесі –150! Подумаєш, що це означає? Ніяких урочистостей навіть в українському П'ємонті, тільки «Театр у кошику» – до львів'ян з прем'єрою оповідання «Розмова» Лесі Українки. Малесеньке оповідання, в якому максимальне зосередження думки. В архіві письменниці зберігається чорновий завершений автограф оповідання, датований «1908 р., 20.01. Ялта», без заголовка, який фіксує первісну редакцію тексту (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ, ф. 2, № 839). Автограф, написаний синім олівцем, має низку дописок і закреслень.

Ці авторські виправлення свідчать про прагнення Лесі Українки вдосконалити текст, зокрема прослідковується дуже чітко виражена тенденція до скорочення реплік у діалогах.

Дагується орієнтовно лютим – травнем 1908 р. До початку лютого Леся Українка не закінчила оповідання. Про це вона пише у листі до Олени Пчілки від 3.02.1908 року: «...написала якесь оповідання, що й досі йому назви не доберу, а тепер воно лежить, бо нам обом переписувати трудно». Це єдиний лист, у якому йдеться про творчу історію оповідання. Ось саме це «якесь» оповідання вибрала Оксана Забужко як ілюстрацію до свого виступу в Житомирі і запропонувала Лідії Данильчук прочитати його публічно.

Така праісторія несподіваної вистави «Розмова» за однойменним оповіданням у постановці заслуженого діяча мистецтв України Ірини Волицької-Зубко. Оксана Забужко – ще та провокаторка: вона розуміла, що така перфекціоністка, як Ірина Волицька, не випустить свою адептку і власне alter ego на глядацьку аудиторію з простим читанням оповідання. В оповіданні розмова точиться між молодим журналістом і старою хворою акторкою. Така собі банальна розмова про сокровенне. Любила, чи не любила, а він, а він любив? Така маленька сповідь перед молодою особою на грані фолу чи ілюзії залицання. Про що йшло Лесі, якщо відверто, – не дуже зрозуміло. Якоїсь миті здається, що вона просто приймає правила гри бульварної літератури.

Ірина Волицька піднімає це оповідання на котурни. Немає двох, немає змоги заховатися за діалогами. Перед глядачем у промені світла – струнка тендітна жіноча постать у суворому чорному чоловічому костюмі і крайкою під ковнірцем сорочки – напружено виструнчена внутрішньо. Ніякого натяку на хвороби чи вік, ніякого співрозмовника, навіть уявного, та через мить виявиться, що співрозмовник явно існує, він має обриси вишуканої ковіньки, яка у майстерно-летючих руках акторки перетворюється на ... живе створіння. Наче Ліда промовляє до цієї ковіньки: «Ну, що ж, Друже, поговоримо». І м'ячик опиняється на її боці, на стороні її героїні. «Про що поговоримо? Звичайно – про вічне: про ЛЮБОВ...».

В анотації до вистави Ірина Волицька пише: «Це сповідь колишньої примадонни, талановитої актриси, про своє драматичне життя, про велике кохання і велику любов до театру. Це відверта гендерно-провокативна розмова про ціну таланту й покликання, про жорстокість буденщини й не меншу жорстокість мистецтва, про неоднозначність життєвих перемог і поразок». То ж розмова! Чия? Лесі чи її Героїні? А може Ліді Данильчук? Чи головного провокатора – режисера Ірини Волицької?

Маємо першоджерело, але згадаймо Умберто Еко, який написав: «Автору варто було б померти, завершивши книгу, щоб не ставати на шляху тексту», а Ролан Барт сказав ще точніше – він неймовірно рефлексував на цю тему, назвавши свою книгу «Автор вмер». Тож опиняємося перед інтерпретацією двох авторів – посестер, режисера Ірини Волицької й акторки Лідії Данильчук.

Звичайно, концептуальне вирішення тексту належить Ірині Волицькій – унікальній особистості на просторі українського театру. Про Ірину Волицьку треба писати ґрунтовні наукові тексти, бо вона – єдина особистість в українській театральній оазі, яка поєднує в собі наукового аналітика й режисера, що формує сучасний український театр. Не вживатиму до її імені фемінітивів, бо вважаю, що її «сродна праця» не під силу найсильнішим чоловікам. Вона сильна й міцна у своїх світоглядних переконаннях, вона холодним виваженим розумом творить театр, який дає змогу говорити про Україну як про модерну мистецьку державу. Вона працює на випередження, наче обганяє час, як це робила й Леся Українка. Здається, що саме Ірині було би під силу створити театр Лесі, бо, на жаль, стільки ще драматургічних творів цієї тендітно-сильної жінки не отримали адекватного сценічного прочитання.

Ірина Волицька поставила в «Театрі у кошику» «Одержиму» і «На полі крові». Видається, їй до снаги пройти усім драматургічним шляхом Лесі, але в реальності це – утопія, бо... і тих «бо» можна нарахувати безодню. Диву даєшся, як взагалі їм ще вдається творити без приміщення, без жодної фінансової підтримки, підтримка – це власні кошти, зароблені на посаді наукового працівника. А наукова праця забирає багато часу й сили. Одержимість Ірини й Лідії вражає і вимагає достойного пошанування. Але біда в тому, що держава клоунів не здатна це зрозуміти. Творче об'єднання «Театр у кошику» існує в контексті Львова як примара. Зараз театр має змогу завдяки чемності Уляни Мороз – директора Львівського обласного театру ляльок грати на їхній сцені. Але вже ходять чутки, що обласне управління культури не задоволене такими діями Уляни Мороз, і стає лясно, що цей тимчасовий притулок може стати міражем. То ж панове, поспішіть! Бо дуель акторки й ковчійки варта вашого часу. Та й Леся, мабуть, – ризикнемо припустити – залишилася б задоволена цією інтерпретацією.

Акторка, як на мене, унікальна у своїй досконалості, – проживає текст Лесі в концепції режисера Ірини Волицької, – як своє власне життя, дозволяючи собі й болючу іронію, й цитатність парафраз. Лідія Данильчук –

акторка досконала, довершена, дуже сильна, цілеспрямована. Вона зробила театр альфою і омегою свого життя – кожна його мить підпорядкована підготовці до вистави. Лідія неспроможна до спокою, вона весь час у процесі «репетиції»: ось вона масує ноги, ось жонглиє тією ж ковінкою, щоб перетворити її на свого друга й партнера...

Дівча з бойківського села Сваричева, що на Франківщині, «створила» себе як велику актрису. В США про неї писав би кожен таблоїд (made yourself). У нашій країні вона «дослужилася» до мінімальної пенсії, але це не зупинило її стремління творити досконалий театр. Де? У тиші своєї кухні, бо в Галицькому королівстві не знайшлося навіть невеличкої кімнатки для цих унікальних митців. Ми ж культурна столиця на тарілці, і що нам до того, що хтось своє серце простягає нам на долоні і щедро дарує якісний мистецький продукт. Через те, що театр немає власного приміщення, і кожен раз доводиться грати в іншому місці, не вдається втримати постійну глядацьку аудиторію, бо навіть фейсбук не є відповідною рекламною силою, щоб вберегти відданого глядача. Все ж ті двоє не припиняють своєї напруженої творчої ходи.

Режисер і актриса зустрілися в Одесі ще зовсім юними: Лідія працювала акторкою в Одеському українському музично-драматичному театрі імені Василька й жила в гуртожитку. Одного прекрасного дня Лиду попередили, що до неї підселять студентку з Ленінграда, яка приїхала на практику на Одеське телебачення. Ніхто тоді, мабуть, не подумав, що зустріч ця стане доленосною для обох. Кожен пішов у житті своїм шляхом. Звичайно, Ірина мала великий вплив на духовне формування Лідії. Все частіше її дороги приводили до родини Атени Пашко і В'ячеслава Чорновола. Пані Атена ставилася до товаришки доньки, як до члена родини. Спілкування з такими людьми безперечно вплинуло на переїзд Лідії Данильчук до Львова. І вибір театру також, мабуть, відбувся не без сприяння Ірини Волицької. Лідія Данильчук легко вписалася в трупу Львівського Молодіжного театру імені Леся Курбаса, і стала яскравою фарбою у творчій палітрі Володимира Курчинського.

Народження сина загостило думки про самореалізацію. Рік життя – на заробітках – заради створення власного театру. Ідея ірреальна, але не для Лідії. Там, в далекій Америці свою тугу за домом і сином рятувала читанням творів Василя Стефаника і Лесі Українки. Стефаник дуже близький акторці по духу, бо якби описала своє дитинство, то могла би приєднатись до героїв письменника. Не дивно, що першою виставою «Театру в кошику» стала вистава за творами й листами Василя Стефаника «Білі мотилі, плетені ланцю-

ги...». Актриса дуже вдало зуміла поєднати у своїй творчості досвід театру імені Леся Курбаса й довіритися інтелектуальній насназі Ірини Волицької. Їй дуже пасує текст Лесі, бо він наче віддзеркалює її думки, інтерпретовані інтелектуальною особистістю Ірини Волицької.

« – Се вже така доля артистів і поетів, що вони кров'ю серця мистецького поливають собі шлях до безсмертя! – трохи патетично завважив поет.

Актриса скривилась:

– Ет, балаканина! А втім, за поетів не буду сперечатись, вам се ліпше знати. Я не поетка. Що ж до артистів, то – яке там наше акторське безсмертя? Скільки літер, записаних в історії хисту? Чиє серце заб'ється, читаючи ті літери, так, років... за десять?

Ні, ні, ні, нам треба жити, а не надіятись на безсмертя, тоді тільки ми відчуваємо себе і великими, і безсмертними».

Вони живуть, не думаючи про славу, вони живуть, щоб ми не забували, хто ми...